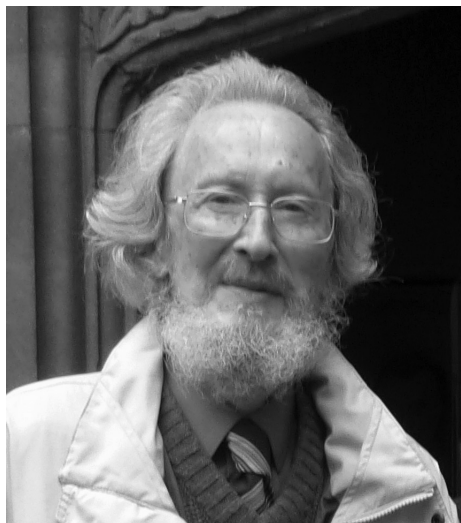

IN MEMORIAM EDO PIVČEVIĆ (1931. – 2021.)

Tko je bio Edo Pivčević? Odgovor na ovo pitanje nije jednoznačan, nego ovisi o tome iz koje perspektive mu se pristupa. Samim time varirat će i razina jednostavnosti kojom se može doći do odgovora. Budući da je odgovor na ovo pitanje jednostavno pronaći ako ga razumijevamo u onome najbanalnijem smislu (dovoljno je u neki internetski preglednik utipkati njegovo ime i prezime i dobit ćemo osnovne bibliografske podatke), ovdje je cilj odgovoru pristupiti iz

zahtjevnije perspektive te pokušati odgovoriti tko je Pivčević bio filozofski gledano, tj. koju filozofsku poziciju zastupa i koja motivacija leži u temelju njegovih stavova.

Jedno od najistaknutijih obilježja Pivčevićeve filozofije jest njegov realizam. Naime, Pivčević je bio snažna uvjerenja da postoji objektivan vanjski svijet izvanjski misli i da je zadatak filozofije upravo na optimalan način razjasniti odnose svijeta s našim promišljanjima o njemu. Ovu odrednicu odmah treba detaljnije razjasniti. Iako je Pivčević bio uvjereni realist, za njega se ne može nikako reći da je bio metafizički realist, a ni naturalist. Smatrao je da su ova dva gledišta usko povezana i da su oba pogrešna kao filozofski nazori. Pivčević smatra da je metafizički realizam neodrživ jer je asertorički nedosljedan, tj. samim izricanjem toga stava mi ga pobijamo. Kažemo li, primjerice, da postoji nešto za što ne možemo znati da postoji, zapadamo u nedosljednost, jer kako uopće možemo tvrditi da nešto postoji ako ne posjedujemo znanje o njegovu postojanju. No, Pivčević jednako, ako ne i žešćoj kritici podvrgava holistički usmjeren antirealizam po kojem uopće ne možemo govoriti o vanjskome svijetu u apsolutnome smislu, nego je glavni naglasak

na koherentnosti naših tvrdnji o određenoj pojavi na što većoj razini. Budući da je svaki holizam neizbježno kontekstualan, Pivčević mu kao glavnu zamjerku navodi *regressus in infinitum*, tj. nemogućnost pronalaska čvrsta uporišta s kojega bi počeli izgrađivati vlastitu sliku svijeta.

Zato Pivčević kao temeljni pojam svoje filozofije odabire pojam *sebstva*, tj. refleksivna empirijskog subjekta. Samo se iz perspektive *sebstva* svijet može opisati na prikladan način jer se time izbjegava i zabuda metafizičkoga realizma, po kojoj svijet postoji u potpunosti neovisno o misli, a rješava se i holistički problem nedostatka čvrsta oslonca na temelju kojega trebamo izgraditi vlastitu sliku svijeta. Kako bi neko *sebstvo* moglo adekvatno opisati svijet, potrebna su daljnja razlikovanja koja zajedno s njim čine analitičku matricu unutar koje je moguć smislen opis svijeta. Prvo je od ovih razlikovanja ono između pojmova i izvanpojmovne stvarnosti, tj. između primjeraka i vrsta, jer se tek kroz postojanje primjeraka koji nisu vrste može utemeljiti smisleni opis svijeta. Nadalje, potrebno je uvesti račvanje između identiteta i razlike da bi bila moguća referencija i na primjerke i na vrste. Treća razdioba između odvojenosti i neprekinutosti služi nam da bismo pokazali kako je svaki naturalistički opis svijeta nedostatan te kako je svijet adekvatno moguće opisati samo iz perspektive *sebstva*. Uz treću razdiobu usko se veže i četvrta, naime ona između dijela i cjeline, koja pokazuje sve granice redukcionističkoga objašnjenja. Ove razdiobe zajedno s pojmom *sebstva* čine Pivčevićev strukturalni realizam/strukturalni holizam. Pivčević ova dva pojma koristi skoro kao sinonime, a poanta je da je ovo gledište sredina između metafizičkoga realizma i neograničena holizma.

Ovdje je lako uvidjeti da je Pivčevićev način tumačenja svijeta nadahnut Kantovim shvaćanjem spoznaje, a Pivčevićeva je glavna zamjerka Kantu to što o pojmu *sebstva* govori na transcendentalnoj razini, tj. govori o mogućnosti i iskustvu općenito, a ne o spoznajnim mogućnostima pojedina *sebstva*. Drugim riječima, kod Kanta je glavni naglasak na transcendentalnome *sebstvu*, dok Pivčević smatra da bi ga trebalo staviti na empirijska *sebstva*. Pivčević također odstupa od Kanta i u drugoj bitnoj točki. Naime, za razliku od Kantova pitanja: „Što mogu znati?“ i naglašavanja ‘skandala za filozofiju’, Pivčević smatra da pitanje

znanja uopće nije temeljno pitanje, nego se trebalo pitati što možemo racionalno vjerovati i racionalno objasniti. Tako će pojmovi racionalna vjerovanja i objašnjenja postati i misli vodilje i ciljevi Pivčevićeve filozofije, a umjesto o epistemologiji, trebali bismo govoriti o općoj teoriji objašnjenja.

Na Pivčevićev strukturalni realizam dobro se nadovezuje i njegov pristup istini. On, naime, odbacuje korespondencijsku teoriju istine zbog neodrživosti i tjesne veze s metafizičkim realizmom. Naravno, slijedom gore navedenoga, Pivčević će odbaciti i pragmatističke i koherentističke pokušaje holističkoga utemeljenja istine. No, iz ovoga neće slijediti Pivčevićev redukcionistički okvir unutar kojega se pojam istine može u potpunosti odbaciti ili proglasiti redundantnim, kao što to čine deflacionisti. Pivčević kritizira i deflacionizam te smatra da se istinu adekvatno može razumjeti tek ako se postavimo u perspektivu sebstva, koja iznosi istinitosne tvrdnje koje podliježu intersubjektivnoj provjeri. Kada bi intersubjektivna provjera bila posljednji kriterij, Pivčevića bi mogli svrstati u pragmatiste što se istine tiče. No, on smatra da je istina utemeljena u prirodnome redu koji nadilazi svaki društveno-povijesni kontekst, iako joj mi uvijek pristupamo iz nekoga specifičnog društveno-povijesnog konteksta.

Iz ove se matrice dalje može promatrati Pivčevićev odnos prema drugim filozofskim problemima kao što su npr. uzročnost, promjena, hipotetičko-deduktivni model znanstvenoga objašnjenja, odnos filozofije i znanosti te mnogi drugi problemi.

Zaključno, za Pivčevića se zasigurno može reći da zauzima istaknuto mjesto u hrvatskoj filozofiji druge polovice 20. stoljeća, a njegova argumentacija može se usporediti s istaknutim svjetskim filozofima koji su također zauzimali srednji put između dvije gore navedene krajnosti. U ovome kontekstu svakako valja spomenuti Hilaryja Putnama i njegov interni realizam (iako je Putnam kasnije odbacio sami termin, ali ne i glavninu stavova u svezi s njim), Pascala Engela i njegov minimalni realizam te neke stavove Donalda Davidsona, pogotovo one koji su u svezi s istinom. Uz Kanta je na Pivčevića velik utjecaj zasigurno ostavio i Strawson, odnosno njegovo naglašavanje razlike između iskaza i njihove

upotrebe, a također je prisutna i jaka doza utjecaja pragmatističkih filozofa, pogotovo što se tiče stava prema znanju i epistemologiji općenito. Za cjelovitiji uvid u Pivčevićeve stavove potrebno je, naravno, pozabaviti se njegovim knjigama i člancima, a ovdje izneseni stavovi samo su koncizan pregled temeljnih Pivčevićevih zamisli, onako kako ih je autor ovih redaka vidio i procijenio.

MATE PENA
Sveučilište u Zadru, Odjel za filozofiju
mpenava21@unizd.hr